

Suaugusiesiems skirta EK ir EBPO TFŠT finansinės kompetencijos sistema

Sutartinis žymėjimas

<p>Mėlyna spalva – pasiūlymai dėl kompetencijų, susijusių su skaitmeniniais finansais ir skaitmeniniu finansinės informacijos teikimu, švietimu ir konsultacijomis.</p>
<p>Žalia spalva – pasiūlymai dėl kompetencijų, susijusių su tvariais finansais.</p>
<p><i>Kursyvu</i> – žodynėlyje apibrėžtos sąvokos.</p>

1. Pinigai ir operacijos

Tema	Informuotumas, žinios ir supratimas	Ilgūdžiai ir elgesys	Užtikrintumas, motyvacija ir nuostatos
1.1. Pinigai ir valiutos	Pinigų formos ir naudojimas 1. Žino, kad pinigai gali būti įvairių formų. 2. Supranta, ką reiškia „teisėta mokėjimo priemonė“.	3. Geba saugiai naudoti ir laikyti visų formų pinigus. 4. Rinkdamasis iš pinigų formų, atsižvelgia į santykinius jų pranašumus ir trūkumus.	5. Motyvuotas sužinoti daugiau apie įvairias pinigų formas. 6. Užtikrintai naudojami įvairių formų pinigais.
	Banknotai ir monetos 7. Žino, kaip atpažinti originalius banknotus ir monetas. 8. Žino, kad valiutos arba tam tikri banknotai ir monetos ilgainiui gali nustoti galioti kaip oficialūs pinigai ir (arba) mokėjimo priemonės.	9. Imasi tinkamų veiksmų, jei įtaria, kad banknotai arba monetos padirbti. 10. Nebegalionančius banknotus ir monetas į naujus iškeičia per nustatytą iškeitimo terminą.	11. Tinkamai reaguoja susidūręs su padirbtais pinigais.
	Užsienio valiuta Žino: 12. kaip taikyti valiutų kursų konvertuojant valiutas; 13. kad skirtingu metu ir skirtingi paslaugų teikėjai taiko skirtingus operacijų mokesčius, komisinius atlyginimus ir valiutų kursus.	16. Moka konvertuoti skirtingomis valiutomis nurodytas kainas. 17. Spręsdamas, kaip pervesti arba išsikeisti pinigus, atsižvelgia į mokesčius ir valiutų kursą.	18. Užtikrintai vykdo operacijas įvairiomis valiutomis. 19. Lygina įvairių paslaugų teikėjų valiutų kursus, ieškodamas geriausio kurso.

	<p>14. Supranta, kad įvairuojantys valiutų kursai veikia perlaidas ir keliones į užsienį arba pirkimą užsienyje.</p> <p>15. Žino, kad yra valiutų konvertavimo priemonių.</p>		
1.2. Pajamos	<p>Pajamų šaltiniai</p> <p>20. Žino uždirbamų ir neuždirbamų pajamų šaltinius, įskaitant valdžios teikiamas pašalpas ir joms gauti taikomus reikalavimus.</p> <p>21. Supranta, kodėl gali svyruoti asmens neto pajamos.</p> <p>22. Geba rasti teisinių būdų, kaip pajamas padidinti.</p> <p>23. Supranta, kaip pajamų šaltiniu gali tapti turtas arba investicijos.</p>	<p>24. Deklaruoja visus pajamų šaltinius mokesčių administratoriams.</p>	<p>25. Nesijaučia nepatogiai, prireikus aptardamas pajamas su kitais.</p>
	<p>Algalapiai ir pajamų pažymos</p> <p>Supranta:</p> <p>26. algalapių ir pajamų pažymų įrašus;</p> <p>27. kaip gauti, saugoti ir sekti reikiamą su asmens pajamomis susijusią informaciją;</p> <p>28. kuo skiriasi bruto ir neto pajamos.</p>	<p>Tikrina:</p> <p>30. algalapius bei pajamų pažymas ir juos išsaugo, kad galėtų peržiūrėti ateityje;</p> <p>31. faktines pajamas su prognozuojamomis pajamomis ir siekia išanalizuoti, kodėl jos galėtų skirtis.</p>	

	<p>29. Supranta, kad kai kurie automatiniai išskaitymai iš atlyginimo gali būti atidedami turtui kaupti, teisėms užtikrinti arba išlaidoms padengti.</p>	<p>32. Priimdamas sprendimus, remiasi atitinkamai bruto arba neto pajamomis.</p> <p>33. Lygindamas dabartines pajamas su alternatyvomis, atsižvelgia į visus mokėjimus, įskaitant, jei taikoma, taupymo arba draudimo įmokas.</p>	
	<p>Pajamų poreikiai</p> <p>34. Supranta, kad būtų geriausia, jei išlaidos neviršytų pajamų.</p> <p>35. Žino, kad svarbu turėti pakankamai pajamų išėjus į pensiją.</p>	<p>36. Įvertina dabartinius pajamų poreikius ir ieško būdų gauti pakankamai pajamų šiems poreikiams patenkinti.</p> <p>37. Realistiškai vertina prognozuojamas pajamas.</p> <p>38. Atsideda pajamų pensijai.</p>	<p>39. Motyvuotas rasti būdą gauti pakankamai pajamų dabartiniam ir būsimam gyvenimo lygiui išlaikyti.</p>
	<p>Karjeros poveikis pajamoms</p> <p>40. Žino, kad skirtingi darbai ir karjera, įskaitant verslą, ilgainiui lemia skirtingą pajamų lygį.</p>	<p>41. Prireikus imasi praktinių veiksmų, kad galėtų siekti tam tikros karjeros arba įgyvendinti tam tikrą verslo sumanymą.</p>	<p>42. Užtikrintai siekia pasirinktos karjeros arba įgyvendina verslo sumanymą, o prireikus apsvarsto galimybę keisti darbą.</p>
<p>1.3. Kainos, pirkiniai ir mokėjimai</p>	<p>Kainos</p> <p>Žino:</p>	<p>50. Apskaičiuoja arba įvertina galutinę prekės arba paslaugos kainą.</p>	<p>53. Užtikrintai derasi dėl priimtinos kainos.</p>

	<p>43. kaip prireikus apskaičiuoti ir interpretuoti pirminių vienetų kainą, kad rezultatas būtų prasmingas;</p> <p>44. kad tų pačių prekių arba paslaugų kaina gali skirtis dėl įvairių veiksnių, pvz., pardavėjo, pirkimo vietos arba laiko;</p> <p>45. kad ilgainiui dėl infliacijos gali pasikeisti perkamoji pinigų galia;</p> <p>46. kad perkant tam tikrą produktą kaina nėra vienintelis svarbus kriterijus ir kad taip pat svarbi kokybė ir sąlygos;</p> <p>47. kad faktinė prekės arba paslaugos kaina gali priklausyti nuo tokių veiksnių kaip mokesčiai, valiutų kursai, siuntimo išlaidos ir muitai (užsisakant iš ES nepriklausančių šalių);</p> <p>48. kaip apskaičiuoti galutinę vartotojų kainą, jei ji nenurodyta prekės kainos kortelėje.</p> <p>49. Žino, kad, perkant produktus internetu, tų pačių prekių arba paslaugų kainos gali skirtis, atsižvelgiant į tai, kurioje švėtainėje jos rastos arba kaip naršyta, kokios taikomos siuntimo sąlygos arba iš kurios vietovės perkama.</p>	<p>51. Ieško būdų suvaldyti infliacijos poveikį turimiems pinigams.</p> <p>52. Stengiasi prekes ir paslaugas pirkti už priimtina kainą.</p>	
--	---	---	--

	<p>Kainų lyginimas</p> <p>54. Žino, kad informacija, gauta internetinėmis kainų lyginimo priemonėmis, gali būti neišsami, netiksli arba dalinė.</p>	<p>55. Lygina panašių įvairiais kanalais (įskaitant fizines parduotuves ir internetinius tiekėjus) parduodamų prekių kainas.</p> <p>56. Geba naudotis patikimomis internetinėmis prekių ir paslaugų kainų, kokybės ir sąlygų lyginimo priemonėmis, jei jų yra.</p>	<p>57. Užtikrintai priima sprendimus remdamasis informacija, gauta naudojantis <i>nešališkų</i> tiekėjų sukurtais patikimomis (internetinėmis) kainų lyginimo priemonėmis.</p>
	<p>Pirkiniai</p> <p>58. Supranta, kad tam tikrai prekei arba paslaugai įsigyti išleistų pinigų nebelieka kitiems dalykams [alternatyviųjų išlaidų koncepcija].</p> <p>59. Supranta, kad negrįžtamos ankstesnės išlaidos neturėtų paveikti šiandienos pirkimo sprendimų [negrįžtamųjų išlaidų koncepcija].</p> <p>60. Žino, kad gali būti pakaitinių produktų, kai kada įskaitant naudotus arba atnaujintus produktus, ir paslaugų, kurie gali būti pigesni nei nustatytieji iš pradžių.</p> <p>61. Žino, kad, norint naudotis tam tikrais produktais ir paslaugomis, gali prireikti papildomų produktų ir paslaugų.</p> <p>62. Žino, kokios yra jo, kaip vartotojo, teisės (t. y. susijusios su grąžinimo politika, informacijos atskleidimu), kai įsigyja pirkinį, ypač internetu.</p>	<p>64. Atsižvelgia į bendrą galimo pirkinio vertę arba naudingumą ir kainą.</p> <p>65. Jei tai numatyta teisės aktuose, prireikus grąžina internetu arba kitais nuotolinės prekybos būdais įsigytus pirkinius per teisės aktuose nurodytus terminus, kad atgautų visą sumokėtą kainą.</p> <p>66. Išvysto strategijas, kaip išvengti pinigų švaistymo, impulsyvaus apsipirkimo ir kitų nenumatytų reklamos bei socialinio spaudimo padarinių arba juos kuo labiau sumažinti.</p> <p>67. Imasi veiksmų, kad galėtų pirkti remdamasis informacija.</p> <p>68. Apsvarsto tvarias naujų pirminių alternatyvas, pvz., pakartotinio naudojimo ir perdirbimo.</p>	<p>Užtikrintai:</p> <p>69. prireikus naudojasi teise grąžinti internetu arba kitais nuotolinės prekybos būdais įsigytus pirkinius per teisės aktuose nurodytus terminus, kad atgautų visą sumokėtą sumą, jei tai numatyta teisės aktuose;</p> <p>70. atsisako netenkinamų arba nepageidaujamų pirkimo pasiūlymų, įskaitant <i>pasiūlymus internetu (t. y. išskylančiuosiuose languose, internetinę reklamą)</i>;</p> <p>71. atsilaukia spaudimui įsigyti neplanuotų pirminių.</p>

	<p>Pripažįsta:</p> <p>63. kad reklama, specialūs pasiūlymai ir žiniasklaida gali daryti didelį poveikį tam tikrų pirkinių patrauklumo percepcijai.</p>		
	<p>Mokėjimo metodai ir pinigų pervedimas</p> <p>72. Supranta, kuo skiriasi įvairūs mokėjimo metodai (pvz., debito arba kredito kortelė, per laidų internetu paslaugos, banko pavedimas į mažmeninę sąskaitą, mobiliąjį / skaitmeninę piniginę, momentinis mokėjimas) ir kaip jais naudotis saugiai.</p> <p>73. Žino, kaip įvertinti galimą įvairių mokėjimo metodų riziką ir pranašumus.</p> <p>74. Žino, kad kai kurie mokėjimo metodai yra tam tikra skolinimosi forma, ir supranta, kokį poveikį tai turi bendrai mokamai kainai ir kad skiriasi įvairių tipų operacijų poveikis pinigų srautui.</p> <p>75. Žino, kokios yra pagrindinės kovos su pinigų plovimu taisyklės, taikomos naudojimuisi pinigais ir mokėjimams, ir jų laikosi.</p> <p>Žino:</p> <p>76. kad Europos Sąjungoje asmuo turi teisę į <i>būtinausias savybes turinčią mokėjimo sąskaitą</i>, neatsižvelgiant į tai, kur jis gyvena arba kokia yra jo finansinė padėtis;</p>	<p>80. Mokėjimams atlikti naudojasi tinkamais metodais ir technologijomis, atsižvelgdamas į bendrąsias išlaidas, riziką ir asmeninį pasirinkto metodo patogumą.</p> <p>81. Geba mokėjimus atlikti internetu, naudodamasis įvairiomis mokėjimo priemonėmis ir laikydamasis skaitmeninio saugumo priemonių.</p> <p>82. Jei taikoma, imasi veiksmų, kad galėtų naudotis <i>būtinausias savybes turinčia mokėjimo sąskaita</i>.</p> <p>83. <i>Imasi veiksmų, kad galėtų naudotis asmeniniams poreikiams ir reikalavimams tinkančia mokėjimo sąskaita.</i></p>	<p>84. Motyvuotas sužinoti apie įvairius mokėjimo ir per laidų metodus.</p> <p>85. Užtikrintai naudojasi įvairiais mokėjimo bei per laidų metodais ir pasirenka geriausias pinigų pervedimo būdus, atsižvelgdamas į išlaidas ir riziką.</p> <p>86. Prireikus nedvejodamas prašo atidaryti <i>būtinausias savybes turinčią mokėjimo sąskaitą</i>.</p>

	<p>77. kad pagal ES taisykles vartotojai bet kur Europos Sąjungoje gali atsidaryti ir keisti banko sąskaitas;</p> <p>78. kad <i>būtiniausias savybes turinčių mokėjimo sąskaitą</i> gali atidaryti tradicinės ir internetinės kredito įstaigos;</p> <p>79. kad yra nustatyta sparti procedūra, taikoma vartotojams, norintiems perkelti savo sąskaitą iš vieno banko į kitą.</p>		
	<p>Mokėjimų ir pirkinių tikrinimas bei sekimas</p> <p>87. Supranta, kad atliekant mokėjimus ir įsigyjant pirkinius gali būti daroma klaidų, ir žino, kaip jas pastebėti sąskaitose faktūrose, važtaraščiuose ir kvituose.</p> <p>88. Žino, kad kai kuriuos kvitus reikėtų saugoti kaip pirkimo įrodymą.</p>	<p>89. Tikrina mokėjimo informaciją, kvitus, grąžą, sąskaitas faktūras ir, jei taikoma, važtaraščius.</p> <p>90. Prašo kvito, jei jis nepateikiamas, ir saugo su svarbiais pirkimais susijusius kvitus bei kitus svarbius dokumentus.</p> <p>91. Seka visus sumokėtus arba išleistus pinigus.</p>	<p>92. Nedvejodamas dar kartą patikrina, jei atrodo, kad mokant arba perkant buvo padaryta klaida, ir, jei tai pasitvirtina, imasi veiksmų.</p>
	<p>Pirkimo padariniai</p> <p>93. Žino, kad dėl kai kurių pirkinių gali atsirasti einamųjų, pvz., priežiūros arba sandėliavimo, išlaidų.</p> <p>94. Žino, kada baigiasi abonementai ir ar jie bus pratęsti automatiškai.</p>	<p>95. Atsižvelgia į ilgalaikius abonementų ir kitų pirkinių, kuriems reikia pakartotinių mokėjimų, padarinius.</p> <p>96. Priima informaciją pagrįstą sprendimą dėl bendrojo galimybių paskirstyti mokėjimus per tam tikrą laikotarpį poveikio.</p> <p>97. Visus einamuosius mokėjimus atlieka taip, kaip sutarta.</p>	<p>99. Spręsdamas, ar pirkinį atidėti, užtikrintai pritaiko žinias apie tokius veiksnius kaip infliacija ir valiutų kursai.</p>

		98. Priima informacija pagrįstą sprendimą, kada įsigyti didelius pirkinius: iš karto ar ateityje.	
	Su kainomis ir pirkimais susiję tvarumo aspektai 100. Žino, kad įsigytos prekės arba paslaugos gali daryti skirtingą poveikį aplinkai ir visuomenei.	101. Apsisprendamas pirkti prekę arba paslaugą, atsižvelgia į savo aplinkos, socialinius ir valdymo prioritetus.	102. Motyvuotas daugiau sužinoti apie prekę arba paslaugos kilmę, gamybos sąlygas ir, jei taikoma, poveikį aplinkai ir visuomenei, taip pat ją siūlančios įmonės valdymo rezultatus. 103. Motyvuotas prireikus kritiškai vertinti pardavėjo pateiktą informaciją apie poveikį aplinkai, socialinį poveikį ir, jei taikoma, valdymo rezultatus.
1.4. Finansiniai duomenys ir sutartys	Sutarčių supratimas ir pasirašymas 104. Supranta teisinius sutarties pasirašymo arba sutikimo su sąlygomis perkant turtą, produktą arba paslaugą padarinius. 105. Supranta, kad <i>elektroninis parašas</i> gali turėti tokią pat teisinę galią kaip asmeniškai padėtas parašas.	106. Jei yra tikras, pasirašo sutartis popieriuje arba, jei taikoma, elektronine forma. 107. Patikrina finansinius duomenis ir sutartis, prieš padėdamas juos tvarkingai saugoti prieinamoje vietoje.	108. Prireikus, prieš pasirašydamas sutartį popieriuje arba, jei taikoma, elektroniniu formatu, yra pasirengęs pasikonsultuoti.

	<p>Finansiniai duomenys</p> <p>109.Žino, kad tam tikrus dokumentus svarbu laikyti tokioje vietoje, kurioje juos prireikus būtų galima peržiūrėti.</p> <p>110.Žino apie galimybę saugoti elektroninio formato dokumentus debesijos saugyklose ir dokumentų saugojimo jose padarinius (pvz., saugumui ir išlaidomis).</p>	<p>111.Prireikus gali gauti dokumentus, taip pat jei jie saugomi debesijos saugyklose.</p> <p>112.Aiškinasi su finansiniais duomenimis ir sutartimis susijusius neaiškumus ir reikalauja ištaisyti klaidas.</p> <p>113.Jei finansiniai duomenys arba rašytinės sutartys nepateikiami, prašo juos pateikti.</p> <p>114.Saugo kelias atsargines finansinių duomenų kopijas, taip pat elektroniniu formatu.</p>	
--	--	--	--

2. Finansų planavimas ir valdymas

Tema	Informuotumas, žinios ir supratimas	Įgūdžiai ir elgesys	Užtikrintumas, motyvacija ir nuostatos
2.1. Biudžeto sudarymas	<p>Pajamų ir išlaidų stebėseną</p> <p>115. Žino, į paskiausiai peržiūrėtą finansinę pažymą galėjo būti neįtrauktos naujausios operacijos.</p>	<p>116. Reguliariai seka išlaidas.</p> <p>117. Skiria pastoviąsias ir kintamąsias išlaidas.</p> <p>118. Būtinosioms išlaidoms teikia pirmenybę prieš diskrecines išlaidas.</p> <p>119. Verslo pajamas ir išlaidas atskiria nuo namų ūkio pajamų ir išlaidų.</p>	
	<p>Biudžeto sudarymas</p> <p>120. Žino, kas yra biudžetas, kaip jį sudaryti ir kodėl jį naudinga sudaryti.</p> <p>121. Žino, kad yra <i>nešališkų</i> teikėjų sukurtų patikimų biudžeto sudarymo priemonių, įskaitant mobiliąsias programėles ir kitas skaitmenines biudžeto sudarymo priemones bei paslaugas.</p> <p>122. Supranta, kodėl sudarant biudžetą svarbu atsižvelgti į vidutinės ir ilgesnės trukmės perspektyvą.</p>	<p>123. Nustato poreikius bei norus ir nustato jiems reikiamus prioritetus.</p> <p>124. Sudaro įprastinį biudžetą, kad galėtų planuoti pajamas, santaupas bei išlaidas, ir šiuo tikslu naudojami tinkamomis priemonėmis, jei jų yra.</p> <p>125. Reguliariai naudojami patikimomis biudžeto sudarymo priemonėmis, įskaitant <i>nešališkų</i> teikėjų sukurtas mobiliąsias programėles arba kitas skaitmenines priemones.</p>	<p>126. Motyvuotas skirti laiko biudžeto sudarymui ir laikytis biudžeto kaip strategijos, pagal kurią galima išsaugoti arba padidinti finansinę gerovę.</p> <p>127. Priimdamas su išlaidomis susijusius sprendimus, motyvuotas atsižvelgti į bendrąjį biudžetą.</p> <p>128. Sudarydamas biudžetą, kad pasirengtų ilgesnio laikotarpio reikalavimams, motyvuotas atsižvelgti ne tik į skubius poreikius ir norus.</p>

			129. Prireikus nedvejodamas koreguoja biudžetą.
2.2. Pajamų ir išlaidų valdymas	<p>Pajamų ir išlaidų valdymo pagrindai</p> <p>130. Supranta, kodėl, be pajamų ir išlaidų stebėsenos, taip pat svarbu aktyviai valdyti pinigus.</p> <p>131. Žino, kad šeimos, bendruomenės ir socialinės bei kultūrinės vertybės ir papročiai gali turėti įtakos tam, kaip žmonės valdo savo pinigus.</p>	<p>132. Lygina faktines išlaidas su į biudžetą įtrauktomis sumomis ir prireikus biudžetą arba išlaidas pakoreguoja.</p> <p>133. Ieško būdų prireikus pakoreguoti pajamas arba išlaidas, atsižvelgdamas į nereguliaras išlaidas, pvz., dovanas, aukas arba atostogas.</p>	<p>134. Užtikrintai priima nepriklausomus sprendimus dėl pajamų ir išlaidų.</p> <p>135. Užtikrintai nusistato asmeninius prioritetus dėl būtinųjų ir diskrecinių išlaidų.</p> <p>136. Prisiima atsakomybę už asmeninių ir galbūt namų ūkio finansų valdymą.</p> <p>137. Nesijaučia nepatogiai prireikus aptarti finansų planavimą ir valdymą su kitais svarbiais asmenimis.</p> <p>138. Užtikrintai veikia kitų vardu tvarkydamas jų finansinius reikalus, jei jam suteikta atitinkama teisinė atsakomybė.</p>

	<p>Nereguliarių ir netikėtų pajamų ir išlaidų valdymas</p> <p>Žino:</p> <p>139.kad įvairūs gyvenimo etapai ir ypatingi asmeniniai arba namų ūkio įvykiai gali turėti įtakos pajamoms ir išlaidoms;</p> <p>140.kad svarbu aktyviai planuoti atsitiktines neregulias pajamas;</p> <p>141.kokios yra netikėtų išlaidų padengimo galimybės.</p> <p>142.Žino, kiek pinigų reikėtų išlaidoms padengti, netekus pajamų.</p>	<p>143.Ieško būdų prireikus pakoreguoti pajamas arba išlaidas, atsižvelgdamas į neregulias išlaidas ir galimus pajamų svyravimus.</p> <p>144.Geba nustatyti ir pasirinkti geriausią netikėtų išlaidų padengimo galimybę.</p> <p>145.Priima informacija pagrįstą sprendimą, kaip panaudoti gautas išimtinės pajamas ir turtą, pvz., dovanas, laimėjimus arba palikimą.</p>	
<p>2.3. Taupymas</p>	<p>Taupymo tikslai ir prioritetai</p> <p>Supranta:</p> <p>146.kad naudinga taupyti, turėti taupymo tikslus ir jų įgyvendinimo planą;</p> <p>147.kad naudinga pradėti taupyti nuo jaunystės ir taupyti reguliariai;</p> <p>148.koncepciją, pagal kurią asmeninis taupymas laikomas finansiniu įsipareigojimu, kartais vadinamu kaip „susimokėjimas pirmiausia sau“.</p>	<p>149.Nustato konkretų sutaupymo per tam tikrą laikotarpį tikslą ir stengiasi jį pasiekti.</p> <p>150.Stengiasi taupyti kaskart gavęs pajamų.</p> <p>151.Taupymui teikia pirmenybę prieš tam tikras diskrecines išlaidas.</p>	<p>152.Užtikrintai nusistato realistiškais lūkesčiais pagrįstus taupymo tikslus ir tiki, kad šiuos tikslus įmanoma pasiekti.</p> <p>153.Taupymą laiko namų ūkio biudžeto pagrindu.</p>

	<p>Santaupų rezervas</p> <p>Supranta, kad pravartu turėti:</p> <p>154. ypatingiems atvejams skirtų santaupų, su kuriomis būtų galima išgyventi finansinius sukrėtimus;</p> <p>155. santaupų, kuriomis būtų galima labai lengvai pasinaudoti, arba likvidžių santaupų.</p>	<p>156. Imasi veiksmų, kad turėtų ypatingiems atvejams skirtų santaupų, kuriomis naudodamasis galėtų suvaldyti finansinius sukrėtimus.</p>	<p>157. Vertina papildomą taupant užsitikrintą <i>finansinį atsparumą</i>.</p> <p>158. Patenkintas dabartiniu santaupų rezervu arba motyvuotas jį didinti.</p>
	<p>Palūkanų normos</p> <p>159. Supranta sudėtinių palūkanų poveikį santaupoms ir taupymo metodus, kuriais galima juo pasinaudoti.</p>	<p>160. Nenustoja taupyti net esant mažai palūkanų normai.</p> <p>161. Stengiasi atsižvelgti į realiąją turimų santaupų palūkanų normą.</p> <p>162. Naudojasi patikimomis ir <i>nešališkomis</i> skaitmeninėmis palyginimo priemonėmis, kad galėtų palyginti palūkanų normas, mokesčius, kitas galimų pasirinkti taupomųjų sąskaitų savybes ir įvertina jų poveikį santaupoms.</p>	

	<p>Taupymo produktų pasirinkimas</p> <p>Žino:</p> <p>163.įvairias esamas taupymo galimybes [arba gali lengvai apie jas sužinoti];</p> <p>164.kad įvairūs taupymo produktai gali pasižymėti įvairiais mokesčių, palūkanų normų ir mokesčių lengvatų deriniais ir kelti įvairių rūšių riziką;</p> <p>165.kad gali skirtis taupymo produktų tvarumo savybės (aplinkos, socialiniais ir įmonių valdymo aspektais);</p> <p>166.iš kur gauti tinkamų taupymo produktų.</p> <p>167.Supranta, kad konkreti pasirenkama taupymo arba investavimo galimybė gali iš dalies priklausyti nuo numatomo laikotarpio, per kurį galima pasiekti taupymo tikslą.</p> <p>168.Žino, kaip įvertinti įvairių taupymo metodų saugumą.</p> <p>169.Žino, kad banko sąskaitoje deponuotos lėšos iki 100 000 EUR vienam asmeniui arba institucijai yra apsaugotos indėlių garantijų sistema.</p>	<p>170.Imasi atsargumo priemonių, kad sutaupytus pinigus galėti laikyti saugiai.</p> <p>171.Renkasi taupymo produktus atsižvelgdamas į savo prioritetus, įskaitant tvarumo prioritetus.</p>	<p>172.Užtikrintai renkasi taupymo produktus atsižvelgdamas į savo prioritetus, įskaitant tvarumo prioritetus, arba prireikus konsultuojasi.</p>
	<p>Santaupų valdymas</p> <p>173.Žino, kad yra nešališkų tiekėjų sukurtų patikimų skaitmeninių priemonių, kuriomis padedama reguliariai taupyti.</p>	<p>174.Stebi santaupų didėjimą ir prireikus atlieka pakeitimus.</p>	<p>177.Motyvuotas naudotis priemonėmis, kurios padeda priimti finansinius sprendimus ir gerinti finansinį elgesį.</p>

		<p>175. Nuolat domisi apie esamas asmeninių finansų valdymo priemones.</p> <p>176. Naudojasi patikimomis ir <i>nešališkomis</i> skaitmeninėmis priemonėmis, kuriomis naudojantis lengviau priimti taupymo sprendimus.</p>	
2.4. Investavimas	<p>Investavimo pagrindai</p> <p>178. Žino, kuo skiriasi taupymas ir investavimas, taip pat skola ir nuosavas kapitalas.</p> <p>179. Žino, kad kai kurių formų investicijos yra likvidesnės už kitas.</p> <p>180. Žino, kad investicijų vertė gali padidėti arba sumažėti.</p> <p>181. Žino, kad įvairių rūšių mokesčiai ir rinkliavos (vienkartiniai ir nuolatiniai, tiesioginiai ir netiesioginiai) gali daryti didelį poveikį investicijos rezultatams.</p> <p>182. Žino, kokį poveikį infliacijos, palūkanų ir (arba) valiutos kursų pokyčiai gali turėti ilgesnio laikotarpio planams.</p> <p>183. Žino, kuo skiriasi potencialūs (nerealizuoti) ir realizuoti nuostoliai arba pelnas.</p> <p>184. Žino apie papildomą riziką, kylančią priimant informaciją nepagrįstus investavimo sprendimus.</p> <p>185. Supranta pagrindines investavimo sąvokas, kaip antai pinigų laiko vertė priimtina rizika, investavimo laikotarpis ir investicijų tikslai.</p>	<p>186. Moka apskaičiuoti proporcingą investicijos vertės padidėjimą arba sumažėjimą.</p>	<p>187. Užtikrintai įvertina, ar investuojant įmanoma pasiekti konkrečius tikslus.</p> <p>188. Užtikrintai susilaiko nuo investicijų, jei nesupranta finansinio produkto arba paslaugos.</p>

	<p>Akcijų ir fondų kainos</p> <p>189.Žino, kad tos pačios akcijos arba fondo pirkimo / pardavimo kaina skirtingu metu gali skirtis.</p>		
	<p>Investicijų pasirinkimas ir diversifikavimas</p> <p>Žino:</p> <p>190.kokios yra įvairių investicinių produktų savybės, įskaitant rizikos lygį, likvidumą, tikėtinus rezultatus ir tvarumo savybes, arba gali lengvai jas sužinoti;</p> <p>191.kad investiciniams produktams ir paslaugoms gali būti taikomi mokesčiai, komisinis atlyginimas bei kitos rinkliavos ir kad jie gali skirtis, nelygu, tiekėjas ir pardavimo kanalas;</p> <p>192.kad to paties investicinio produkto kaina gali skirtis, nelygu, tiekėjas ir pardavimo kanalas;</p> <p>193.kad skirtingi investiciniai produktai gali pasižymėti skirtingomis tvarumo savybėmis (aplinkos, socialinėmis ir įmonių valdymo).</p> <p>194.Supranta, kodėl pravartu turėti diversifikuotą investicijų portfelį.</p> <p>195.Žino, kodėl investuojant svarbu atsižvelgti į bendrąjį turto pasiskirstymą.</p> <p>196.Žino, kad yra įvairių tarpininkų ir prekybos priemonių, kuriuos galima pasiekti įvairiomis įprastinėmis ir skaitmeninėmis priemonėmis.</p>	<p>197.Valdydamas ir stebėdamas investicijas, atsižvelgia į riziką, rezultatus, išlaidas ir kitas investicijų savybes.</p> <p>198.Periodiškai stebi investicijas ir prireikus jas pritaiko.</p> <p>199.Priimdamas investavimo sprendimus, geba atsižvelgti į asmeninius prioritetus, susijusius su investavimo tikslu, priimtina rizika, laikotarpiu ir tvarumu.</p> <p>200.Geba gauti svarbios ir patikimos informacijos, kuria remdamasis galėtų pagrįsti investavimo sprendimus.</p> <p>201.Nagrinėja galimas investicijas.</p> <p>202.Sudaro diversifikuotą portfelį.</p> <p>203.Prireikus geba derinti įvairius investicinius produktus, pvz., pensiją, gyvybės draudimą, labdaros fondus, kolektyvinio investavimo subjektus arba kitus investicinius produktus.</p>	<p>Užtikrintai ir nestokojant motyvacijos:</p> <p>204.išnagrinėja galimas investicijas, prieš įsipareigodamas;</p> <p>205.lygina investicinių produktų tvarumą remdamasis, pvz., kitais standartais, ženklais arba reitingais;</p> <p>206.kritiškai įvertina investavimo pasiūlymus, kurie atrodo pernelyg geri, kad būtų tikri;</p> <p>207.lygina pensijų fondų, gyvybės draudimo, labdaros fondų, kolektyvinio investavimo subjektų arba kitų investicinių produktų investicijų portfelio sudėtį, kad galėtų visapusiškai įvertinti jų tinkamumą;</p> <p>208.neleidžia, kad su investicijomis susijusį jo elgesį nulemtų baimė ką nors praleisti.</p>

			209. Yra pasirengęs pateikti susijusią asmeninę informaciją tarpininkui, kad jis galėtų atlikti tinkamumo vertinimą.
	<p><i>Kriptoturtas ir susiję skaitmeniniai pokyčiai</i></p> <p>210. Žino apie tai, kad yra įvairių tipų <i>kriptoturto</i>, ir turi pagrindinių žinių apie tai, kaip jo gauti ir jį iškeisti.</p> <p>211. Žino apie riziką, susijusią su naudojimusi <i>kriptoturtu</i> atliekant mokėjimus ar investuojant, taip pat su kriptovaliutų keitimo platformomis susijusią (pvz., technologinę ar kitą) riziką, kuri gali turėti reikšmingų finansinių padarinių.</p> <p>212. Žino, kad dažnai pasitaiko su <i>kriptoturtu</i> susijusių aferų, dažnai bandant pritraukti galimas aukas, pažadant didelę tikėtiną grąžą.</p>	213. Žino, kaip prireikus saugiai ir pagal galiojančius teisės aktus naudotis įvairių tipų <i>kriptoturtu</i> .	214. Domisi naujausiais pokyčiais, susijusiais su finansiniams produktams ir paslaugoms svarbiomis besiformuojančiomis technologijomis.

	<p>Akcininkų teisės</p> <p>215. Žino, kokios teisės ir pranašumai susiję su įmonės akcijos turėjimu.</p> <p>216. Žino apie acininkų teises, kuriomis jie gali daryti įtaką įmonės sprendimams, taip pat susijusiems su tvarumo rezultatais.</p> <p>217. Žino apie galimybę dalyvauti kolektyviniuose acininkų veiksmuose, kokie reikalavimai taikomi ir kokiomis skaitmeninėmis priemonėmis šiuo tikslu galima naudotis.</p>	<p>218. Jei taikoma, imasi veiksmų dalyvauti įmonėje per metinius visuotinius acininkų susirinkimus arba kolektyvinius acininkų veiksmus, atsižvelgdamas į savo tvarumo ir kitus prioritetus.</p>	
	<p>Tvarus investavimas</p> <p>Žino:</p> <p>219. rinkoje esamus <i>tvaraus investavimo</i> produktus;</p> <p>220. įvairius tvarumo aspektus (aplinkos, socialinius ir valdymo) ir principus, kuriais kiekvienas jų grindžiamas;</p> <p>221. kad, norint investuoti atsižvelgiant į savo aplinkos, socialinius ir įmonių valdymo (tvarumo) prioritetus, galima naudotis įvairiomis investavimo strategijomis, pvz., neinvestuoti į tam tikrus sektorius arba įmones (nutraukti investicijas) arba bendradarbiauti su tam tikromis įmonėmis siekiant pakeisti jų veiklą (įsitraukiant į ją).</p>	<p>222. Ieško tokių investicinių produktų, kurie atitinka jo tvarumo prioritetus.</p> <p>223. Pasirenka investavimo strategiją, pagal kurią nutraukiamos investicijos, įsitraukiama į veiklą arba ir viena, ir kita, atsižvelgdamas į savo asmeninę situaciją ir prioritetus.</p> <p>224. Užduoda konsultantui papildomų klausimų apie su tvarumu susijusius investicinio produkto aspektus.</p> <p>225. Nagrinėja ir lygina galimų taupymo ir investicinių produktų tvarumo savybes.</p>	<p>226. Motyvuotas išnagrinėti jau turimus produktus arba produktus, į kuriuos ketina investuoti, siekdamas įsitikinti, kad jie atitinka asmeninius tvarumo prioritetus.</p> <p>227. Užtikrintai užduoda klausimus apie tai, kiek investicinis produktas atitinka tvarumo kriterijus.</p>

	<p>Prekės</p> <p>228. Žino, kad investicijų į materialines vertybes, pvz., auksą, vertė dėl įvairių veiksnių gali padidėti arba sumažėti.</p>	229. Stebi prekių, kurias laiko kaip investicijas, kainų pokyčius.	
	<p>Veiksniai, turintys įtakos investavimo sprendimams</p> <p>230. Žino, kad tokios žmogaus savybės, kaip emocijos arba kognityviniai nuokrypiai, gali turėti nenumatytos įtakos investavimo sprendimams.</p> <p>231. Žino apie su socialine prekyba susijusią riziką.</p>	232. Imasi veiksmų, kad priimtų informacija pagrįstus sprendimus, suvaldytų emocinį atsaką ir priimdamas investavimo sprendimus atsižvelgia į kognityvinius nuokrypius.	
<p>2.5. Ilgesnio laikotarpio planavimas ir turto kaupimas</p>	<p>Ilgalaikio planavimo pagrindai</p> <p>233. Žino, kad svarbu atsižvelgti į ilgesnį laikotarpį, net patiriant spaudimą dėl trumpalaikių poreikių.</p> <p>234. Supranta, kad ilgalaikiam planavimui gali prireikti kitokių finansinių produktų, nei naudojami neatidėliotiniams atvejams skirtoms santaupoms.</p> <p>235. Pripažįsta, kad veiksmus, kurių reikia imtis norint įgyvendinti ilgesnio laikotarpio planus, ilgainiui gali prireikti pritaikyti.</p> <p>236. Supranta, kad svarbu pasirengti gyvenimo pabaigai, be kita ko, atsižvelgti į finansinius išlaikytinių poreikius, priimti sprendimus, kaip būtų galima paskirstyti nepadengtas išlaidas, skolas ir turtą, ir prireikus surašyti testamentą.</p>	<p>237. Rengia finansinius planus būsimiems teigiamiems ir neigiamiems gyvenimo įvykiams, kurie gali turėti finansinių padarinių.</p> <p>Nustato strategijas, kaip:</p> <p>238. imtis veiksmų [įveikti atidėliojimą] rengiant ilgesnio laikotarpio planus;</p> <p>239. nustatyti pusiausvyrą tarp, viena vertus, neatidėliotinių poreikių ir norų, ir, kita vertus, ilgesnio laikotarpio planų, kad būtų galima pasiekti ilgesnio laikotarpio finansinius tikslus;</p>	<p>245. Vertina ilgalaikį finansinį planavimą kaip būdą išsaugoti arba padidinti finansinę gerovę.</p> <p>246. Prireikus užtikrintai keičia ilgesnio laikotarpio finansinius planus.</p> <p>247. Užtikrintai įgyvendina ilgesnio laikotarpio finansinius planus.</p> <p>248. Motyvuotas atsižvelgti į ilgesnio laikotarpio finansinius išlaikytinių poreikius.</p>

		<p>240.Stebi, kaip kinta investicijų, turto ir įsipareigojimų vertė.</p> <p>Atsižvelgia į:</p> <p>241.nuspėjamus pajamų ir išlaidų svyravimus, kurdamas ilgesnio laikotarpio planus;</p> <p>242.visą asmeninį ir namų ūkio turtą bei įsipareigojimus, atsižvelgdamas į ilgesnio laikotarpio poreikius;</p> <p>243.tai, kad šeimos arba bendruomenės nariams per ilgesnį laikotarpį gali prireikti finansinės paramos.</p> <p>244.Parengia planus, kaip padengti einamąsias išlaikytinių pragyvenimo išlaidas, pasirūpina tuo, kaip paskirstyti nepadengtas išlaidas, skolas ir turtą, ir kartkartėmis juos tikrina.</p>	
--	--	---	--

2.6. Pensija	<p>Pensijos planavimo pagrindai</p> <p>Supranta, kodėl:</p> <p>249.svarbu apsvarstyti, kaip būtų galima užsitikrinti finansinį saugumą pasibaigus darbingam amžiui, ir pradėti taupyti pensijai nuo jaunystės.</p>	<p>250.Planuoja, kaip užsitikrinti finansinį saugumą pasibaigus darbingam amžiui.</p> <p>251.Rengdamasis pensijai, atsižvelgia į visus susijusius tikėtinus išteklius ir įsipareigojimus.</p>	<p>252.Užtikrintai rengiasi pensijai.</p> <p>253.Žino, kad svarbu nustatyti pusiausvyrą tarp, viena vertus, dabartinio gyvenimo lygio ir su išlaidomis susijusių sprendimų, ir, kita vertus, tikslo užtikrinti geresnes finansines pasirinkimo galimybes vėlesniame gyvenimo etape.</p>
	<p>Pensijos produktų kategorijos</p> <p>254.Žino, kas turi teisę gauti valstybinę pensiją ir koks jos dydis.</p> <p>255.Gerai išmano pagrindinius nacionalinių lygmeniu esančių valstybinių ir privačiųjų pensijų tipus.</p> <p>Žino:</p> <p>256.kuo skiriasi pasirinktinis ir privalomas pensijų kaupimas, taip pat, kuo skiriasi profesinės ir individualios pensijų sistemos;</p> <p>257.kad kai kuriose jurisdikcijose asmenys gali būti automatiškai įtraukiami į pensijų fondą;</p> <p>258.ar yra galimybė pasitraukti [jei taikoma].</p>	<p>259.Jei įmanoma, renkasi iš įvairių pensijų produktų arba derina pensijų sistemas, kad užsitikrintų pakankamas pensines pajamas.</p>	

	<p>Pensijos produktų valdymas</p> <p>260. Supranta, kad svarbu planuoti pensijos išmokėjimo etapus ir kaupimo etapą.</p> <p>Žino:</p> <p>261. kokios yra pagrindinės galimybės gauti pajamų iš pensijos produkto sulaukus pensijos;</p> <p>262. kokia rizika kyla išsiimant pinigus arba skolinantis iš pensijos santaupų, dar nesulaukus pensijos.</p> <p>263. Žino apie patikimas <i>nešališkų</i> tiekėjų sukurtas skaitmenines priemones, kuriomis naudojantis galima reguliariai atlikti su pensija susijusius skaičiavimus ir valdyti pensijas.</p>	<p>264. Vykdo pensijos planą ir prireikus jį tikslina, kad senatvėje užsitikrintų reikiamas pajamas.</p> <p>265. Aktyviai priima sprendimus, kad galėtų valdyti santaupas pensijai ir jos metu [jei taikoma].</p> <p>266. Jei įmanoma, siekia pasinaudoti paskatų sistemomis, kuriomis skatinama taupyti pensijai, pvz., atitinkamomis darbdavių mokamomis įmokomis ir mokesčių lengvatomis.</p> <p>267. Atsižvelgia į tokios pagalbos, kaip pensijų sistemų, iš kurių galima pasitraukti, arba privalomų minimalių įnašų, poveikį taupymui pensijai.</p>	
	<p>Pensijų tvarumo aspektai</p> <p>268. Supranta, kiek konkretus pensijos produktas atitinka nusistatytus tvarumo kriterijus.</p>	<p>269. Renkasi pensijos produktą, atsižvelgdamas į savo rizikos ir tvarumo prioritetus.</p>	<p>270. Užtikrintai klausia, kiek pensijos produktas atitinka tvarumo kriterijus, ir prireikus reikalauja daugiau ir (arba) geresnių galimybių.</p>
<p>2.7. Kreditas</p>	<p>Aspektai, į kuriuos reikia atsižvelgti prieš prašant kredito</p> <p>Supranta:</p> <p>271. kokie yra kredito įsipareigojimų padariniai būsimoms</p>	<p>277. Naudojasi kreditu tik būtiniais atvejais ir apsvaistęs padarinius.</p>	<p>Motyvuotas:</p> <p>282. apsvaistyti naudojimosi kreditu</p>

	<p>disponuojamosioms pajamoms;</p> <p>272.kad, prieš skolinantis pinigų, svarbu įvertinti jų grąžinimo galimybes;</p> <p>273.sudėtinių kredito palūkanų poveikį;</p> <p>274.kad svarbu žinoti, koks bus grąžinimo laikotarpis ir ar jis yra fiksuotas;</p> <p>275.kad bendros kredito išlaidos gali būti didesnės, nei nustatytos vien atsižvelgiant į palūkanų normą.</p> <p>276.Geba atskirti naudojimąsi kreditu, siekiant generuoti arba padidinti būsimas pajamas arba turtą, ir naudojimąsi kreditu vartojimo reikmėms.</p>	<p>278.Prieš priimdamas sprendimą skolintis pinigų, įvertina visas kredito išlaidas ir jo grąžinimo tikimybę.</p> <p>279.Sprendimus dėl skolinimosi priima ir kredito įsipareigojimus valdo laikydamasis biudžeto.</p> <p>280.Priimdamas sprendimą pirkti prekę kreditu, atsižvelgia į kredito ir prekės išlaidas.</p> <p>281.Spręsdamas, ar skolintis, atsižvelgia į galimybes generuoti arba padidinti būsimas pajamas arba turtą.</p>	<p>padarinius, prieš priimdamas sprendimą;</p> <p>283.ieškoti alternatyvų skolinimuisi (pvz., taupymo, išperkamosios nuomos, bendros nuosavybės, socialinės paramos ir pan.).</p>
	<p>Laiduotojai ir užtikrinimo priemonės</p> <p>284.Žino, kad kai kurie kredito teikėjai gali reikalauti laiduotojo, kuris įsipareigojimų neįvykdymo atveju padengtų kredito mokėjimus.</p> <p>285.Žino, kad prašant kredito gali būti reikalaujama užtikrinimo priemonės, siekiant užtikrinti paskolos grąžinimą.</p> <p>286.Supranta socialinius ir finansinius padarinius, atsirandančius prašant kieno nors tapti laiduotoju, ir atsakomybę, kuri atsiranda nemokant kredito grąžinimo įmokų.</p>	<p>287.Atsižvelgia į socialinius ir finansinius padarinius, kurie atsiranda prašant kito asmens būti laiduotoju.</p>	<p>288.Užtikrintai laiduoja už kitą asmenį arba prašo kito asmens būti laiduotoju.</p>

	<p>Kredito pasirinkimas</p> <p>289. Žino, kokie yra pagrindiniai kredito tipai, arba gali juos lengvai sužinoti (įskaitant kredito korteles, hipotekos produktus, atnaujinamąsias kredito priemones arba trumpalaikį kreditą), jų naudojimo paskirtį ir pagrindinius kiekvieno kredito tipo pranašumus bei trūkumus.</p> <p>Žino:</p> <p>290. ar paskola užtikrinta įkeičiant turtą, ir gali įvertinti naudojimosi tokia paskola pranašumus bei trūkumus, įskaitant užtikrinto kredito negrąžinimo padarinius.</p> <p>291. kodėl svarbu žinoti dabartinę kredito palūkanų normą ir, kokia yra ši norma: fiksuotoji ar kintamoji, taip pat infliacijos lygį.</p> <p>292. Žino, kad kreditą taip pat galima gauti internetu (pvz., tarpusavio skolinimo platformose), ir geba atskirti įvairias savybes (bei riziką).</p> <p>293. Žino apie tai kad yra įvairių tipų hipotekų, įskaitant žaliąsias hipotekas.</p>	<p>294. Kredito produktus renkasi atidžiai [priėmęs sprendimą skolintis ir pasirinkęs tinkamą kredito produktą], atsižvelgdamas į tokius veiksnius kaip palūkanų norma, infliacijos lygis, bendrosios išlaidos ir lankstumas, taip pat į reguliariai mokėtinų grąžinimo įmokų sumą.</p> <p>295. Naudojasi palyginimo priemonėmis, siekdamas įvertinti kredito produktų išlaidas ir kitas savybes.</p>	<p>296. Užtikrintai prašo papildomos informacijos apie įvairius kredito tipus.</p> <p>297. Užtikrintai renkasi tinkamą kredito teikėją ir produktą, taip pat naudodamasis esamomis lyginimo priemonėmis.</p>
	<p>Kredito ėmimo rizika</p> <p>298. Žino apie galimus neigiamus skolinimosi dėl einamųjų pajamų trūkumo padarinius.</p>	<p>303. Įvertina naudojimosi konkretaus kredito teikėjo paslaugomis riziką, naudą ir galimus padarinius.</p>	

	<p>Žino:</p> <p>299.kokia kyla rizika ir kokių pranašumų galima gauti naudojantis įvairiais (oficialiais ir neoficialiais) kredito teikėjais.</p> <p>300.Žino apie konkrečiai su kredito ėmimu užsienio valiuta susijusius klausimus.</p> <p>301.Žino apie atnaujinamųjų kredito priemonių pakartotinio naudojimo riziką.</p> <p>302.Žino apie nuosavybės teisės netekimo riziką nesumokėjus hipotekos.</p>		
	<p>Kredito prašymas ir balas</p> <p>Žino:</p> <p>304.apie kreditų vertinimo sistemą, jei ji taikoma šalyje, ir pagrindines šios sistemos savybes;</p> <p>305.kad teigiamas kredito balas gali padidinti tikimybę gauti kreditą ir sumažinti kredito išlaidas;</p> <p>306.kad taikant metodus, kuriais sudaromi kredito balai arba nustatoma galimybė gauti kreditą ir kredito kainą, gali būti naudojamosi didžiaisiais duomenimis, duomenų analize ir kad šie metodai ilgainiui gali kisti;</p> <p>307.kad kredito teikėjai gali vertinti į kredito balą įtrauktą</p>	<p>312.Teiraujasi, kokia informacija remiamasi vertinant gebėjimą grąžinti kreditą.</p> <p>313.Atsižvelgia į tai, kokią įtaką tam tikri veiksmai ir elgesys gali turėti kredito balui (įskaitant, jei taikoma, veiksmus, kurie stebimi naudojantis didžiaisiais duomenimis);</p> <p>314.Prireikūs imasi veiksmų kredito balui pagerinti.</p>	

	<p>informaciją skirtingai;</p> <p>308.kad kredito tikslais apskaičiuojant disponuojamąsias pajamas gali būti neatsižvelgiama į tokias pajamas kaip priemokos, nenumatytas pelnas arba dovanos;</p> <p>309.kad kredito teikėjai gali ieškoti informacijos apie kredito gavėjo galimybę grąžinti kreditą ir kad šiuo tikslu gali būti atsižvelgiama į trečiosios šalies surinktą kredito balo informaciją.</p> <p>Žino:</p> <p>310.į kokius veiksnius atsižvelgiama apskaičiuojant kredito balą (<i>įskaitant asmens duomenų naudojimą</i>);</p> <p>311.kaip gauti informaciją apie asmeninį kredito balą ir į ką kreiptis esant neatitikimui.</p>		
--	--	--	--

	<p>Kredito grąžinimas</p> <p>315. Supranta, kad svarbu stengtis sumokėti daugiau nei minimalų lanksčių kredito įsipareigojimų likutį.</p>	<p>316. Laiku vykdo visus kredito įsipareigojimus [nebent pablogėja asmeninė padėtis].</p> <p>317. Grąžina didžiausią įmanomą trumpalaikio kredito arba atnaujinamųjų įsipareigojimų sumą [atsižvelgdamas į biudžeto apribojimus].</p> <p>318. Atsižvelgia į bendrąją finansinę kredito grąžinimo anksčiau termino naudą ir priima informacija pagrįstą sprendimą grąžinti kreditą anksčiau laiko, jei turi tam lėšų.</p>	<p>319. Užtikrintai valdo kredito įsipareigojimus.</p>
	<p>Derėjimasis dėl kredito sutarties iš naujo</p> <p>320. Žino, kad gali būti įmanoma derėtis dėl kredito sutarties iš naujo.</p>	<p>321. Imasi veiksmų, kad, grąžindamas kreditą, sužinotų naujausią informaciją apie rinkos pokyčius, ir apsvarsto galimybę derėtis dėl nepalankių arba neįgyvendinamų sutarčių iš naujo.</p>	

	<p>Pereikvojimas</p> <p>322. Žino, kad į bendrą banko sąskaitoje esančių pinigų, kuriuos galima išleisti, sumą gali būti įtraukta sutarta pereikvojimo suma.</p> <p>323. Žino, kad pereikvojimas yra tam tikros formos kreditas, dėl kurio galima patirti išlaidų ir kurį reikia grąžinti.</p>	<p>324. Vykdydamas biudžetą, laikosi tikslo turėti teigiamą banko sąskaitos likutį.</p>	
	<p>Lengvai gaunamas brangus kreditas</p> <p>Žino, kad:</p> <p>325. rinkodaros ir supaprastinto skolinimo procesai gali paskatinti pasinaudoti kreditu, neapsvarsčius padarinių, ypač kai kreditas siūlomas internetu arba mobiliaisiais prietaisais;</p> <p>326. kai kurie pardavėjai siūlo kreditą, siekdami paskatinti pirkėjus pirkti arba išleisti daugiau, nei iš pradžių planuota ir (arba) sustiprinti būsimus įpročius;</p> <p>327. kredito pasiūlymams, kuriems iš pradžių palūkanos netaikomos, ateityje jos gali būti taikomos;</p> <p>328. Galimybės „pirk dabar, mokėk vėliau“ [dažnai įskaitant pagrindines paslaugas] paprastai yra tam tikros formos kreditas ir dėl jų galima patirti išlaidų.</p>	<p>329. Imasi veiksmų, kad išvengtų pernelyg didelio įsiskolinimo pasinaudojus lengvai gaunamu, dažnai internetu parduodamu brangiu kreditu.</p> <p>330. Atidžiai apsversto, ar tikėtina, kad visą kreditą be palūkanų bus galima grąžinti iki palūkanų netaikymo laikotarpio pabaigos, ir kokių padarinių atsiras to nepadarius.</p>	<p>331. Užtikrintai atsisako nepageidaujamo, kartu su pirkinio siūlomo kredito.</p>

2.8. Skola ir skolos valdymas	<p>Skolos valdymas</p> <p>332. Supranta galimą įsiskolinimo naštą.</p> <p>333. Atpažįsta ryšį tarp dabartinio skolos lygio ir dabartinės bei būsimos finansinės gerovės.</p> <p>334. Žino, kaip valdyti skolos grąžinimą.</p> <p>Supranta:</p> <p>335. kodėl svarbu valdyti [namų ūkio arba asmeninės] skolos ir pajamų santykį;</p> <p>336. skolų negrąžinimo poveikį kredito balams.</p>	<p>337. Anksti imasi su skolomis susijusių problemų prevencijos arba mažinimo veiksmų.</p> <p>338. Stebi bendrąjį kredito naudojimą.</p> <p>339. Prieš naudodamasis papildomu kreditu dabartinėms skoloms grąžinti, priima informacija pagrįstą sprendimą.</p>	<p>340. Motyvuotas išspręsti su kreditu susijusius klausimus, kol skola dar netapo našta.</p> <p>341. Prisiima atsakomybę už skolą ir skolos valdymą.</p>
	<p>Skola dėl pavėluotų mokėjimų</p> <p>Supranta, kad:</p> <p>342. skola gali atsirasti dėl neapmokėtų sąskaitų ir naudojimosi kreditu;</p> <p>343. pavėlavus apmokėti sąskaitas ir grąžinti kreditą, paprastai atsiranda papildomų išlaidų.</p>	<p>344. Teikia pirmenybę sąskaitoms ir kredito grąžinimui prieš diskrecines išlaidas.</p> <p>345. Imasi veiksmų, kad nevėluotų su mokėjimais, net pasikeitus aplinkybėms.</p>	

	<p>Skolos grąžinimo sunkumai</p> <p>Žino:</p> <p>346.kokie yra kredito įmokų nemokėjimo padariniai ir kaip vyksta skolos išieškojimas;</p> <p>347.kokie yra galimi lengvatiniai laikotarpiai ir kokių yra viešosios paramos priemonių, kuriomis padedama grąžinti skolas.</p> <p>348.Žino, kur ieškoti pagalbos, siekiant [prireikus] sumažinti skolos našta.</p> <p>Žino:</p> <p>349.kad tam tikroms nebevaldomomis tapusioms skoloms gali reikėti teikti pirmenybę prieš kitas skolas;</p> <p>350.kad valdydami skolą vartotojai turi tam tikras teises ir pareigas.</p>	<p>351.Jei nepajėgia sumokėti, informuoja kreditorius iki grąžinimo termino.</p> <p>352.Prireikus kreipiasi dėl pernelyg didelio įsiskolinimo procedūros.</p>	<p>353.Užtikrintai kreipiasi į susijusias šalis, kad galėtų aptarti skolos valdymą ir grąžinimą.</p>
--	---	---	--

3. Rizika ir atlygis

Tema	Informuotumas, žinios ir supratimas	Įgūdžiai ir elgesys	Užtikrintumas, motyvacija ir nuostatos
3.1. Rizikos nustatymas	<p>Rizikos pagrindai</p> <p>354. Žino apie finansinėje aplinkoje kylančią riziką, įskaitant produktams būdingą riziką ir riziką, nuo kurios galima apsidrausti.</p> <p>355. Žino, kad kai kurią finansinių padarinių turinčią riziką galima sumažinti naudojantis tam tikrais finansiniais produktais ir (arba) imantis veiksmų (įsigyjant draudimą, finansinių produktų su kapitalo garantija, naudojant gerai diversifikuotus investicinius produktus ir pan.).</p>	<p>356. Apsvarsto riziką, kylančią dėl didelių išorės problemų, kurios gali turėti įtakos asmeninei finansinei gerovei (įskaitant, pvz., aplinkos, technologinius, su sveikata susijusius, mokslinius, saugumo arba ekonominius veiksnius).</p>	<p>357. Motyvuotas išsiaiškinti priimtina riziką.</p> <p>358. Užtikrintai įvertina riziką nepasiduodamas netinkamam rinkodaros arba naujienų poveikiui [išvengdamas neobjektyvių išvadų dėl prieinamumo].</p>

	<p>Rizikos šaltiniai</p> <p>359. Žino apie galimą finansinių padarinių turinčią riziką (politinius, ekonominius, aplinkos ir asmeninius veiksnius, pvz., ilgą tikėtiną gyvenimo trukmę).</p> <p>360. Žino, kodėl svarbu žinoti apie tokius mažai tikėtinus su didelėmis išlaidomis susijusius įvykius kaip galimi su klimatu susiję įvykiai.</p> <p>361. Žino apie (galimą) su finansiniais produktais susijusią riziką, įskaitant: netinkamų produktų pasirinkimą, naudojimąsi kintamosios palūkanų normos produktais, įsipareigojimą dėl fiksuotosios palūkanų normos kintamosios palūkanų normos aplinkoje ir produktų ėmimą užsienio valiutomis.</p>	<p>362. Įvertina finansinę riziką, susijusią su asmeniniais sprendimais, gyvenimo pasirinkimais ir išorės įvykiais.</p> <p>363. Apsvarsto su dideliais projektais arba pirkiniais susijusią riziką.</p> <p>Atsižvelgia į:</p> <p>364. riziką dėl aplinkybių pasikeitimo, įskaitant darbo praradimą, padidėjusias išlaidas arba kitus išorės įvykius;</p> <p>365. kai kurių arba visų namų ūkio pajamų praradimo dėl ligos, negalios arba šeimos nario mirties riziką;</p> <p>366. su įvairiais finansiniais produktais susijusios rizikos rūšis.</p>	<p>367. Motyvuotas prireikus sumažinti riziką.</p> <p>368. Pastebėjęs riziką, užtikrintai priima apgalvotus sprendimus.</p>
--	---	--	---

	<p>Tam tikra su skaitmeniniais produktais ir paslaugomis susijusi rizika</p> <p>369. Žino apie tam tikrą su skaitmeniniais finansiniais produktais ir paslaugomis, pvz., mobiliąja bankininkyste ir skolinimu, investavimu, skolinimusi tarpusavio skolinimo platformose, susijusią riziką.</p> <p>370. Žino, kad kai kurie skaitmeniniai finansiniai produktai ir paslaugos (pvz., <i>kriptoturtas</i> arba pirminiai virtualiosios valiutos siūlymai) yra rizikingesni nei rinkoje jau esantys finansiniai produktai, nes yra mažiau reguliuojami arba net visai nereguliuojami.</p>	<p>371. Atkreipia ypatingą dėmesį į riziką, susijusią su finansiniais produktais, kurie yra grindžiami besiformuojančiomis technologijomis, pvz., su blokų grandinėmis grindžiamais finansiniais produktais (<i>kriptoturtu</i>, pirminiais virtualiosios valiutos siūlymais ir pan.).</p>	
<p>3.2. Finansinės apsaugos užsitikrinimas ir apsidraudimas</p>	<p>Apsaugos užsitikrinimas</p> <p>Žino, kaip:</p> <p>372. užsitikrinti finansinę apsaugą, pvz., susitaupyti „juodai dienai“;</p> <p>373. apskaičiuoti, kiek laiko prireiks trijų mėnesių pajamų dydžio apsaugai užsitikrinti.</p> <p>374. Supranta, kokį vaidmenį valdant riziką atlieka draudimas.</p>	<p>375. Pakankamą finansinę apsaugą užsitikrina ir išlaiko santaupomis, draudimu ir kitais reikiama finansiniais produktais.</p>	<p>Motyvuotas:</p> <p>376. užsitikrinti finansinę apsaugą;</p> <p>377. įsigyti arba atnaujinti draudimą nuo nepalankių įvykių arba finansinių padarinių turinčių rezultatų [jei taikoma].</p>

	<p>Draudimo pasirinkimas</p> <p>378. Supranta, kada finansinę riziką galima tinkamiau valdyti draudimu arba be jo.</p> <p>379. Žino apie nepakankamo apsidraudimo riziką ir pernelyg didelio apsidraudimo išlaidas.</p> <p>Žino:</p> <p>380. kada apsidraudimas yra teisinė prievolė;</p> <p>381. kokie draudimo produktai kokioms situacijoms skirti;</p> <p>382. kuo skiriasi gyvybės ir ne gyvybės draudimas.</p> <p>383. Žino, kad draudimo pasiūlymai ir įmokos iš dalies gali būti grindžiami tam tikra asmenine informacija, tvarkoma naudojantis didžiųjų ir kitokių duomenų analizės priemonėmis.</p>	<p>384. Nustatęs riziką, apsversto apsidraudimo naudą.</p> <p>385. Naudojasi tinkamais draudimo produktais.</p> <p>386. Periodiškai tikrina, ar turimas draudimas vis dar užtikrina pakankamą apsaugą.</p> <p>387. Prireikus kreipiasi dėl reikiamų draudimo išmokų.</p> <p>388. Imasi veiksmų, kad apsidraustų nuo mažai tikėtinų, bet daug išlaidų lemiančių įvykių.</p> <p>389. Atsižvelgia į tai, kokią įtaką tam tikri veiksmai ir elgesys turi draudimo apsaugai ir įmokoms (įskaitant, jei taikoma, veiksmus, kurie stebimi naudojantis didžiaisiais duomenimis).</p>	
	<p>Skaitmeninių draudimo paslaugų teikimas</p> <p>390. Žino apie tai, kad yra skaitmeninių draudimo paslaugų teikėjų ir jų siūlomų naujų draudimo rūšių (pvz., tarpusavio draudimas, užsakomasis draudimas, naudojimu grindžiamas draudimas ir pan.).</p> <p>391. Žino, kad skaitmeninių draudimo paslaugų teikėjai ir jų siūlomi produktai gali veikti kitaip nei tradicinių draudimo paslaugų teikėjai.</p>		

	Apsidraudimas nuo su klimatu susijusios rizikos 392. Žino, kaip apsidrausti nuo su klimatu susijusios rizikos.	393. Geba įvertinti asmeninę su klimatu susijusią riziką ir prireikus nuo jos apsidrausti.	
	Vyriausybės parama 394. Žino apie vyriausybės paramą finansinių sunkumų patiriantiems asmenims arba namų ūkiams ir apie tai, kokiomis aplinkybėmis ją galima gauti.		
3.3. Pusiausvyros tarp rizikos ir atlygio išlaikymas	Rizikos ir atlygio santykis 395. Suvokia rizikos ir galimo atlygio santykį, t. y. tai, kad, jei yra didelė tikimybė iš investicijų užsidirbti pinigų, didelė tikimybė ir juos prarasti. 396. Supranta, kad viena iš rizikos mažinimo priemonių yra investicijų įvairinimas.	397. Nustato, kokią finansinę riziką gali kelti sprendimas, kurį reikia priimti, ir kokį atlygį jis gali atnešti. 398. Lygina įvairių finansinių investicijų riziką ir atlygį. 399. Apsvarstydamas investavimo riziką, atsižvelgia į turto didinimo būtinybę, finansinį saugumą ir savo tvarumo prioritetus. 400. Apsvarsto kredito naudojimo diskrecinėms išlaidoms riziką.	
	Tvarumo poveikis rizikai ir atlygiui		

	<p>401. Supranta, kad tvarumo veiksniai ir su klimatu susijusi vyriausybės politika gali turėti įtakos investicijų rizikos lygiui ir grąžai.</p> <p>402. Žino, kad aplinkos, socialinė arba valdymo rizika gali daryti neigiamą poveikį įmonės finansiniams rezultatams.</p>		
--	--	--	--

4. Finansinė aplinka

Tema	Informuotumas, žinios ir supratimas	Ilgūdžiai ir elgesys	Užtikrintumas, motyvacija ir nuostatos
4.1. Teisės aktai ir vartotojų apsauga	<p>Vartotojų apsaugos teisės aktai</p> <p>403. Supranta, kad Europos Sąjungoje vartotojų apsaugos priemonės vienodai taikomos tiek skaitmeniniu būdu, tiek fiziškai vykdomoms finansinėms reguliuojamų subjektų operacijoms.</p> <p>404. Žino, kad finansinių paslaugų teikėjai privalo su vartotojais elgtis sąžiningai ir užtikrinti, kad informacija būtų aiški ir skaidri.</p> <p>405. Supranta, kokį vaidmenį atlieka atitinkamos finansų reguliavimo ir finansų institucijos.</p> <p>406. Žino apie galimybę patikrinti, ar paslaugų teikėjas turi atitinkamos kompetentingos nacionalinės institucijos išduotą leidimą arba licenciją.</p> <p>407. Žino, kad kai kurie finansiniai produktai ir paslaugos ES arba nacionaliniu lygmeniu gali būti nereguliuojami ir neprižiūrimi.</p> <p>408. Supranta, kad kai kurie vartotojų apsaugos aspektai grindžiami tuo, kad vartotojas turi atkreipti dėmesį į pateiktą informaciją.</p>	<p>409. Tikrina, ar fiziškai arba skaitmeniniu būdu veikiantis finansinės paslaugos teikėjas turi kompetentingos nacionalinės institucijos išduotą leidimą, yra jos užregistruotas ir (arba) reguliuojamas, kad galėtų teikti šią paslaugą.</p> <p>410. Skaito ir tikrina produkto informaciją ir informacijos atskleidimo dokumentus, taip pat pateiktus elektroniniu būdu.</p> <p>411. Tikrina informaciją apie finansinių paslaugų teikėjus, kurie buvo pažeidę taisykles arba nesąžiningai elgėsi su vartotojais.</p> <p>412. Tikrina finansinio reguliavimo ir vartotojų apsaugos pokyčius ir galimą jų poveikį.</p>	<p>413. Motyvuotas pasirinkti tinkamus, patikimus finansinių paslaugų teikėjus.</p> <p>414. Motyvuotas sužinoti informaciją, kurią konsultantai, finansinių paslaugų teikėjai ir įmonės teisiškai privalo pateikti finansinių paslaugų naudotojams.</p>

	<p>Skundai</p> <p>415. Žino apie tai, kad yra žalos atlyginimo mechanizmų ir kaip prireikus jais pasinaudoti.</p> <p>416. Žino apie tai, kad yra neteisminių ginčų sprendimo mechanizmų, įskaitant internetines alternatyvaus ginčų sprendimo priemones, ir tai, kaip pasirinkti tinkamiausią iš jų.</p> <p>417. Žino, kuriai jo šalyje veikiančiai atitinkamai įstaigai galima teikti skundus dėl produktų ir paslaugų, įskaitant parduodamų internetu.</p>	<p>418. Pateikia skundą atitinkamam finansinių paslaugų teikėjo padaliniui, o paskui, jei reikia, – atitinkamai išorės įstaigai.</p>	<p>419. Užtikrintai įvertina finansinių paslaugų teikėjo teikiamos paslaugos kokybę ir teikiamą apsaugą.</p> <p>420. Jei kyla problemų, yra pasirengęs reikalauti žalos atlyginimo.</p>
	<p>Asmens duomenų apsauga</p> <p>421. Žino, kad finansinių paslaugų vartotojai gali naudotis su savo asmens duomenimis susijusiomis teisėmis ir gali šiuos duomenis valdyti savo nuožiūra.</p> <p>422. Žino apie tai, kad yra už duomenų apsaugą atsakingų nacionalinių institucijų, ir apie tai, kokį vaidmenį jos atlieka finansų srityje.</p> <p>423. Žino, kokį poveikį asmens duomenų saugumui daro finansinių dokumentų saugojimas internete.</p> <p>424. Žino, kad asmeninę informaciją finansinių paslaugų teikėjai ir įmonės gali saugoti:</p> <p>– kad galėtų pritaikyti pasiūlymus konkrečiam asmeniui, remdamiesi saugoma vartotojo profilio informacija, iš kurios galima spręsti apie tai, kiek vartotojui svarbi kaina, kokiems produktams jis teikia pirmenybę ir koks yra atitinkamas jo elgesys (pvz., kai draudimui naudojami telematikos priemonėmis gauti duomenys);</p>	<p>426. Geba apsaugoti asmens duomenis internete.</p> <p>427. Įvertina finansinių paslaugų teikėjų užklausas dėl asmens duomenų, kad galėtų nuspręsti, ar reikia pateikti tokią informaciją.</p> <p>428. Stengiasi kuo tinkamiau valdyti savo skaitmeninį pėdsaką finansų srityje.</p> <p>429. Vengia rizikingai elgtis su savo asmens duomenimis finansų srityje.</p>	<p>430. Prireikus nedvejodamas atšaukia finansinių paslaugų teikėjams ir įmonėms suteiktus leidimus susipažinti su asmens duomenimis, juos naudoti arba saugoti.</p>

	<p>– kad galėtų atsekti tam tikrus svarbius vartotojo veiksmus ir elgesį sutarties laikotarpiu (pvz., ar vartotojas yra grąžinęs paskolą, kaip jis vairuoja sprendžiant iš telematikos priemonėmis gautų duomenų (automobilio draudimo atveju)).</p> <p>425. Suvokia dalijimosi <i>asmens duomenimis</i> (įskaitant identifikacinius duomenis, sąskaitos informaciją arba kitą informaciją, pagal kurią galima nustatyti asmens tapatybę, pvz., adresą, gimimo datą arba valdžios išduotus numerius) arba jų atskleidimo skaitmeninėmis priemonėmis arba kitais kanalais (finansinius) padarinius ir riziką.</p>		
4.2. Teisės ir pareigos	<p>Vartotojų teisės ir pareigos</p> <p>431. Žino su finansinio produkto ar paslaugos pirkimu susijusias savo teises ir pareigas.</p> <p>432. Žino su e. prekyba ir elektroninėmis operacijomis susijusias savo, kaip vartotojo, teises, pvz., tai, kad turi būti nurodoma visa kaina, taip pat prekės pakeitimo arba grąžinimo ir sumokėtos sumos grąžinimo sąlygos.</p> <p>433. Žino, kokiomis teisėmis galima pasinaudoti nepatvirtinto arba netinkamai įvykdyto mokėjimo atveju.</p> <p>434. Žino ir supranta, kokios yra vartotojų, neapmokančių tam tikrų sąskaitų, įskaitant mokesčius ir komunalines paslaugas, teisės ir pareigos.</p> <p>435. Žino, kad turi teisės aktais nustatytą teisę užginčyti algoritmu priimtą sprendimą.</p>	<p>436. Atsižvelgia į individualias savo, kaip finansinių paslaugų naudotojo, teises ir pareigas.</p> <p>437. Rinkdamasis finansinius produktus, perskaito smulkiu šriftu pateiktą informaciją.</p> <p>438. Prireikus arba įpareigotas pagal sutartį informuoja finansinių paslaugų teikėjus apie pasikeitusias aplinkybes.</p> <p>439. Saugo pareiškimus bei sutartis ir registruoja pokalbius bei veiksmus, susijusius su galimu netinkamu finansinių paslaugų teikėjų elgesiu.</p> <p>440. Užtikrina, kad kreditoriai žinotų apie visus susijusius veiksmus, kurie gali turėti įtakos skolos grąžinimui.</p>	<p>442. Brangina finansinių paslaugų naudotojų teises.</p> <p>443. Motyvuotas išsiaiškinti savo, kaip finansinių paslaugų naudotojo, teises ir jomis naudotis.</p>

		441. Sunkiais laikais prašo padėti apmokėti sąskaitas arba atidėti jų apmokėjimą [jei tokia pagalba teikiama].	
4.3. Finansinis švietimas, informavimas ir konsultavimas	Finansinė informacija 444. Supranta, kad yra įvairių informacijos apie finansinius produktus ir paslaugas šaltinių. 445. Žino, kad visus informacijos šaltinius, prieš jais naudojantis, reikėtų patikrinti. 446. Supranta, kad finansinių paslaugų teikėjų ir įmonių pateikiama informacija apie produktus ir paslaugas gali būti rinkodarinė arba šališka. 447. Žino, kad galima padidinti savo finansinį raštingumą ir finansinę gerovę. 448. Žino, kur gauti patikimos informacijos finansų klausimais.	449. Imasi veiksmų, kad taptų informuotu vartotoju, ir, prieš naudodamasis finansine informacija, ją patikrina. 450. Išvysto asmenines strategijas ir naudojami priemonėmis, kad sumažintų finansinei gerovei kenkiančius įpročius. 451. Naudojasi priemonėmis, skirtomis informacijai suteikti, prieš priimdamas finansinius sprendimus. 452. Randa svarbių faktų ir informacijos finansų klausimais, ją įsisavina ir įsimena.	453. Užtikrintai: atpažįsta patikimus informacijos šaltinius. 454. Užtikrintai nagrinėja finansinius klausimus ir kritiškai įvertina pateiktą informaciją.
	Finansinis švietimas 455. Žino, kur šviestis finansų klausimais. 456. Žino, kad kai kurie finansinio švietimo šaltiniai gali būti nešališki ir užslėpta reklaminė medžiaga.	457. Išsiugdo įprotį mokytis visą gyvenimą, siekdamas tobulėti visais finansinio raštingumo ir finansinės gerovės aspektais. 458. Naudojasi priemonėmis, skirtomis didinti finansiniam raštingumui ir padėti priimti finansiniams sprendimams.	459. Motyvuotas naudotis esamomis priemonėmis (pvz., hipotekos, biudžeto skaičiuoklėmis ir pan.), kad galėtų lengviau priimti finansinius sprendimus ir pagerinti savo finansinį elgesį.

			<p>460. Užtikrintai atpažįsta patikimus švietimo šaltinius.</p> <p>461. Užtikrintai perduoda turimas žinias pinigų klausimais [jei taikoma].</p> <p>462. Užtikrintai pritaiko įgytą patirtį priimdamas naujus finansinius sprendimus.</p>
	<p>Finansinės konsultacijos</p> <p>Žino:</p> <p>463. kad, priimant finansinius sprendimus, galima kreiptis dėl finansinių konsultacijų, ir žino, kada gali būti pravartu konsultuotis finansų klausimais;</p> <p>464. kuo skiriasi <i>nepriklausomas</i> ir <i>priklausomas konsultacijų dėl investicijų</i> (kaip apibrėžta ES teisėje) šaltinis;</p> <p>465. kad finansinių konsultacijų galima gauti iš įvairių šaltinių;</p> <p>466. kad yra skaitmeninių konsultavimo priemonių, įskaitant automatizuotas priemones ir hibridines konsultavimo priemones, kuriomis derinamos žmogaus ir automatizuotos konsultacijos;</p>	<p>469. Prireikus naudojasi priemonėmis, skirtomis konsultuoti priimant finansinius sprendimus.</p>	<p>470. Užtikrintai atpažįsta patikimus konsultacijų šaltinius.</p>

	<p>467. kad konsultacijos ne visada būna <i>nepriklausomos</i>.</p> <p>468. Žino apie finansinių konsultantų pareigą, prieš konsultuojant, paklausti klientų apie jų tvarumo prioritetus.</p>		
	<p>Finansinių klausimų aptarimas</p> <p>471. Žino, kad pravartu finansinius klausimus aptarti su įvairiais patikimais asmenimis.</p>	<p>472. Pinigų klausimais su patikimais asmenimis kalbasi atvirai ir sąžiningai.</p> <p>473. Su specialistais aptaria svarbius finansinius klausimus.</p>	<p>474. Užtikrintai aptaria pinigų klausimus su kitais.</p> <p>475. Prieš darydamas išvadą, atsižvelgia į įvairias įžvalgas.</p>

<p>4.4. Finansiniai produktai ir paslaugos</p>	<p>Finansinių produktų ir paslaugų savybės</p> <p>476. Žino, kad yra įvairių rūšių finansinių produktų ir paslaugų (įskaitant tuos, kurie teikiami skaitmeninėmis priemonėmis ir tik konkrečiuose regionuose arba valstybėse narėse).</p> <p>477. Žino, į kurias ypatybes, renkantis finansinius produktus ir paslaugas, atsižvelgti svarbiausia.</p> <p>478. Žino, kad ilgainiui finansinės paslaugos kinta.</p> <p>479. Žino, kad konkrečiam asmeniui tinkamas finansinis produktas arba paslauga priklauso nuo įvairių asmeninių ir su namų ūkiu susijusių veiksnių, kurie gali apimti ekonominius, tvarumo arba kultūrinius prioritetus;</p> <p>480. kad kai kuriais finansiniais produktais ir paslaugomis siekiama atsižvelgti į konkrečius ekonominius, tvarumo arba kultūrinius prioritetus.</p>	<p>481. Apsvarstydamas įvairius finansinius produktus arba paslaugas ir jų savybes, atsižvelgia į asmeninius prioritetus, įskaitant tvarumo prioritetus.</p> <p>482. Rinkdamasis finansinį produktą, aktyviai ieško informacijos apie svarbias jo savybes.</p> <p>483. Siekdamas įvertinti mokesčius ir kitas finansinių produktų ir paslaugų savybes, naudojami lyginimo priemonėmis.</p> <p>484. Prieš pirkdamas finansinį produktą patikrina, ar jis apsaugotas garantija.</p> <p>485. Periodiškai iš naujo įvertina turimų finansinių produktų tinkamumą.</p> <p>486. Atsižvelgia į galimas finansinių produktų išpirkimo pasikeitus aplinkybėms išlaidas.</p> <p>487. Reikalauja kokybiškų finansinių produktų ir paslaugų.</p> <p>488. Jei paslaugos kokybė prasta arba jei kainos nekonkurencingos, pakeičia paslaugos teikėją.</p>	<p>489. Motyvuotas periodiškai iš naujo įvertinti pasitenkinimą teikiama paslauga ir prireikus pakeičia finansinės paslaugos teikėją.</p> <p>490. Užtikrintai užduoda finansinių paslaugų teikėjams klausimus apie jų produktus ir paslaugas.</p> <p>491. Užtikrintai įvertina, kiek galima pasitikėti konkrečiu finansinių paslaugų teikėju.</p> <p>492. Užtikrintai derasi su finansinių paslaugų teikėjais dėl sąlygų.</p> <p>493. Motyvuotas sužinoti, kaip finansinių paslaugų teikėjai apibrėžia tvarumą ir jį įtraukia į tam tikrus siūlomus produktus ir paslaugas.</p>
---	---	--	---

	<p>Nefinansinių subjektų pasiūlymai</p> <p>Žino:</p> <p>494. kad kai kuriuos finansinius produktus, pvz., taupymo, kredito, pensijų arba draudimo (nelygu, šalis), gali siūlyti tokios nefinansinės organizacijos kaip darbdaviai, parduotuvės, religinės grupės, pramogų klubai ir nefinansinės įmonės;</p> <p>495. apie galimą riziką naudojantis nefinansinių organizacijų siūlomais finansiniais produktais ir apie tai, kaip prireikus ją sumažinti.</p>	<p>496. Atkreipia dėmesį į aktualius nefinansinių organizacijų siūlomus finansinius produktus bei paslaugas ir priima informaciją pagrįstus sprendimus dėl jų tinkamumo.</p>	
	<p>Tvarumo prioritetai</p> <p>497. Geba nusistatyti tvarumo prioritetus, remdamasis patikima ir reguliuojama informacija.</p>	<p>498. Geba išsiaiškinti, kas jam svarbu renkantis finansinius produktus (pvz., rizikos arba prioritetų, įskaitant asmeninius tvarumo prioritetus, atžvilgiu).</p>	<p>499. Siekia pasirinkti tokius finansinius produktus ir paslaugas, kurie atitinka jo tvarumo prioritetus.</p>
	<p>Tvarumo ženklai ir standartai</p> <p>500. Žino, kad yra įvairių tvaryų produktų standartų bei ženklų, ir tai, ką jie reiškia.</p> <p>501. Žino, kad, be ES teisėje apibrėžtų standartų, gali būti verslo praktikoje taikomų standartų, kurie gali būti derėti arba nederėti su ES teisėje apibrėžtais standartais.</p> <p>502. Žino apie ES tvarios ekonominės veiklos taksonomiją.</p>	<p>503. Priima informaciją pagrįstus, su asmeniniais tvarumo prioritetais derančius sprendimus, remdamasis patikimais finansinių produktų standartais ir ženklais.</p>	<p>504. Motyvuotas išsiaiškinti esamus standartus bei ženklus ir suprasti jų reikšmę.</p>

	<p>Informacijos atskleidimas</p> <p>505. Žino apie įmonėms, fondams ir kitiems finansiniams produktams bei paslaugoms taikomus informacijos atskleidimo reikalavimus, įskaitant su tvarumu susijusius informacijos atskleidimo reikalavimus. Žino, kur su šiais informacijos atskleidimo dokumentais galima susipažinti.</p> <p>506. Žino, kuriais informacijos šaltiniais galima remtis norint stebėti tam tikro fondo veiklos rezultatus ir tvarumo duomenis.</p> <p>507. Supranta informaciją apie įmones, fondus ir kitus finansinius produktus bei paslaugas atskleidžiančių dokumentų, įskaitant su tvarumu susijusius informacijos atskleidimo dokumentus, turinį.</p>	<p>508. Geba rasti atskleistą su finansiniu produktu susijusią informaciją, įskaitant informaciją tvarumo aspektais.</p> <p>509. Geba priimti informaciją pagrįstus sprendimus, atsižvelgdamas į savo rizikos profilį, tvarumo prioritetus ir kitus prioritetus, remdamasis apie fondą, įmonę arba finansinį produktą ir paslaugą atskleista informacija.</p> <p>510. Reikalauja iš fondų prisiimti atsakomybę už dalyvavimo įsipareigojimų vykdymą, pvz., tikrina jų balsavimo per metinius visuotinius akcininkų susirinkimus duomenis.</p>	<p>511. Nedvejodamas prašo daugiau informacijos, jei ji nėra lengvai prieinama.</p>
<p>4.5. Aferos ir sukčiavimas</p>	<p>Aferos ir sukčiavimas</p> <p>512. Žino apie finansinių aferų ir sukčiavimo riziką, kylančią renkant finansines paslaugas, jomis naudojantis ir atliekant finansines operacijas.</p> <p>513. Žino, kad yra apgaulingų investavimo sistemų.</p> <p>514. Žino, iš kokių požymių atpažinti sukčiavimą.</p> <p>515. Žino, iš kur gauti apie aferas ir sukčiavimą įspėjančios ir perspėjančios informacijos.</p> <p>516. Žino, kuriai institucijai pranešti apie aferas ir sukčiavimą.</p>	<p>517. Domisi naujausia informacija apie naujas aferas ir sukčiavimo metodus bei sistemas.</p> <p>518. Stengiasi patikrinti pranešimus, pasiūlymus ir rekomendacijas ir apsvarsto, ar jie yra tikri.</p> <p>519. Bendrauja tik su patikrintais finansų įstaigos atstovais.</p>	<p>520. Nedvejodamas kritiškai įvertina pranešimus, pasiūlymus ir rekomendacijas, jei atrodo, kad jie apgaulingi.</p> <p>521. Apdairiai vykdo elektronines finansines operacijas, kad netaptų sukčiavimo auka.</p> <p>522. Užtikrintai imasi reikiamų veiksmų susidūręs su įtartinomis užklausomis dėl informacijos arba veiksmų (užblokuoja banko kortelę, informuoja institucijas ir pan.).</p> <p>523. Motyvuotas sužinoti, kaip nustatyti aferas bei sukčiavimą ir jų išvengti.</p>

	<p><i>Ekomanipuliavimas</i></p> <p>524. Supranta <i>ekomanipuliavimo</i> koncepciją ir jos padarinius.</p>	<p>525. Sužinojęs apie <i>ekomanipuliavimo</i> atvejus, koreguoja investavimo sprendimus.</p>	
	<p>Su asmens duomenimis susijusios aferos ir sukčiavimas</p> <p>Supranta:</p> <p>526. kad svarbu saugoti <i>asmens duomenis</i>, finansinę ir saugumo informaciją (įskaitant slaptažodžius ir PIN kodus).</p> <p>527. Žino apie įvairią skaitmenizacijos keliamą riziką, pvz., piktnaudžiavimą asmens finansiniais duomenimis, kibernetinius nusikaltimus, duomenų viliojimą, nukreipimą į suklastotas svetaines ir programišių išpuolius.</p> <p>528. Supranta internetinių ir skaitmeninių aferų ir sukčiavimo, pvz., duomenų viliojimo ir nukreipimo į suklastotas svetaines, mechanizmą;</p> <p>529. tapatybės vagystės internetu koncepciją ir padarinius.</p> <p>530. Žino, kad, siekiant apsaugoti nuo sukčiavimo, internetiniams ir asmeniniams mokėjimams taikomos klientų autentifikavimo ir autorizavimo procedūros.</p>	<p>531. Imasi praktinių veiksmų, kad apsaugotų visus <i>asmens duomenis</i>, finansinę informaciją, slaptažodžius ir PIN kodus.</p> <p>532. Neatlieka mokėjimų, kad išpirktų produktus arba paskyras, kurie buvo užblokuoti išpirkos reikalavimo programine įranga.</p>	

	<p>Pranešimas apie aferas ir sukčiavimą</p> <p>533. Žino, kam pranešti apie įtariamą aferą ir sukčiavimą.</p> <p>534. Nustato informacijos apie praneštas aferas ir sukčiavimą šaltinius.</p>	<p>535. Praneša apie galimas aferas ir sukčiavimą atitinkamoms įstaigoms, net jei asmeniškai nuo jų nenukentėjo.</p>	<p>536. Užtikrintai atpažįsta finansines situacijas, kuriose gali pasitaikyti aferų ir sukčiavimo, ir imasi veiksmų, kad netaptų aferų arba sukčiavimo auka.</p> <p>537. Užtikrintai nustato įtartiną situaciją, iš kurios požymių gali būti matyti, kad įvyko afera arba sukčiavimas.</p>
<p>4.6. Mokesčiai ir viešosios išlaidos</p>	<p>Mokesčiai ir apmokestinimo tvarka</p> <p>538. Žino, kodėl renkami mokesčiai ir kaip jie naudojami.</p> <p>539. Žino, kas gali nutikti nemokant mokesčių.</p> <p>540. Žino, kaip rasti informacijos, kokius mokesčius privaloma mokėti.</p> <p>541. Žino, kad tam tikrais atvejais tenka mokėti atidėtuosius mokesčius.</p> <p>542. Žino, koks yra dabartinis pagrindinių mokesčių, pvz., pajamų ir prekių, dydis.</p> <p>543. Žino, kad įvairiems turimiems finansiniams produktams, pvz., hipotekoms, pensijoms arba santaupoms, taikoma skirtinga apmokestinimo tvarka.</p>	<p>545. Moka mokesčius ir (arba) prireikus prašo juos grąžinti.</p> <p>546. Stebi, kokios yra su mokesčių politika susijusios asmeninės prievolės ir teisės.</p> <p>547. Sudarydamas biudžetą ir rengdamas ilgesnio laikotarpio finansinius planus, atsižvelgia į visas mokestines prievoleles.</p> <p>548. Rinkdamasis finansinius produktus, atsižvelgia į apmokestinimo tvarką.</p> <p>549. Geba naudotis mokesčių administratorių teikiamomis mokestiniais reikalais tvarkyti skirtomis internetinėmis paslaugomis.</p>	<p>550. Pripažįsta, kad svarbu mokėti mokėtinus mokesčius.</p>

	544.Žino, kad (kai kuriuos) mokestinius reikalus galima tvarkyti internetu.		
4.7. Išorės įtaka	Išorės įtaka 551.Žino, kaip asmeninės finansinės būklės aspektus, įskaitant gerovę, gali paveikti ekonominiai veiksniai, pvz., nuosmukis arba didelė infliacija, ir kiti veiksniai (pvz., susiję su klimatu, aplinka arba pandemėmis ligomis).	552.Seka naujienas apie įvykius, galinčius turėti įtakos asmeniniam finansiniam saugumui arba gerovei.	553.Jei reikia, užtikrintai keičia finansinius planus, atsižvelgdamas į išorės veiksnius.
	Makroekonominis poveikis asmeniniams finansams 554.Supranta, kad įtakos asmeniniams finansiniams sprendimams ir planams gali turėti politikos tokiais klausimais, kaip valstybės pašalpos, palūkanų normos, pensijų reformos arba darbo teisės aktai, pokyčiai. 555.Žino, kokios pagrindinės įstaigos turi įtakos ekonomikos ir finansų sistemai.	556.Prireikus keičia finansinius planus, remdamasis išorės veiksmų poveikio vertinimu. 557.Nustato strategijas, kaip užtikrinti finansinio turto atsparumą vidutinės trukmės arba ilgalaikiams veiksniams ir rizikai (įskaitant su klimatu susijusią riziką).	

	<p>Reklama</p> <p>558. Pripažįsta, kad įtakos asmeniniams finansiniams sprendimams gali turėti rinkodaros praktika, informacijos pateikimas, žiniasklaida, tarpusavio spaudimas ir socialiniai tinklai.</p> <p>559. Žino, kad internetinė reklama gali būti specialiai pritaikyta.</p> <p>560. Suvokia, kokį vaidmenį atlieka reklama, skatinant naudotis tam tikrais produktais arba paslaugomis, ir kokią įtaką asmeninis skaitmeninis pėdsakas turi tam, kokia reklama rodoma internetu.</p>	<p>561. Išvysto strategijas, kaip kuo labiau sumažinti nepageidaujamus rinkodaros praktikos, šališkai teikiamos informacijos ir socialinio spaudimo padarinius asmeniniams finansiniams sprendimams.</p> <p>562. Imasi veiksmų, kad galėtų priimti objektyvius sprendimus dėl reklamuojamo finansinio produkto arba paslaugos vertės.</p>	<p>563. Motyvuotas imtis veiksmų susidūręs su klaidinančia reklama.</p>
	<p>Platesnis asmeninių finansinių sprendimų poveikis tvarumui</p> <p>564. Supranta, kad asmeniniai ekonominiai sprendimai daro poveikį ekonomikos, bendruomenių ir visos visuomenės tvarumui. Šis poveikis priklauso nuo perkamo produkto arba paslaugos tvarumo.</p>		